

DOI 10.36074/logos-05.02.2021.v4.19

ФЕНОМЕН ЧУЖОЇ / СВОЄЇ ПАМ'ЯТІ У ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ МАРІАННИ КІЯНОВСЬКОЇ «БАБИН ЯР. ГОЛОСАМИ»

Землянська Аліна Вікторівна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української і зарубіжної літератури
*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Копєйцева Людмила Петрівна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української і зарубіжної літератури
*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

УКРАЇНА

Книга М. Кіяновської – сучасної української письменниці, перекладачки, критикині й літературознавиці – розповідає про трагедію Голокосту та жертв масових розстрілів у Бабиному Яру. Її персонажі – це представники єврейської нації, військовополонені, комуністи й націоналісти, пацієнти психіатричної клініки, що знаходилася неподалік, та ін. Утворилося свого роду багатоголосся свідків і жертв трагедії, яке авторка називає «хором», зауважуючи в інтерв'ю, що прагнула побудувати збірку саме за принципом хору в античній трагедії, де вірші-монолози звучали «ніби в одній мелодії» [1].

Т. Шарова зауважує, що головною тенденцією ХХ ст. був розвиток документально-художньої літератури, яка посилила увагу до людської особистості, психології, внутрішнього світу індивідуума. Це своєрідний результат роботи пам'яті митця, і не просто ретрансляції зафіксованого в документах, а створення «живої картини минувщини, того, чому свідком виявився він сам» [2, с. 134]. А отже, письменники діляться з читачами насамперед власним досвідом, реактуалізують свої спогади.

У ХХІ ст. стратегія змінюється. Митці все частіше перебирають на себе функцію «мовця померлих» (І. Монолатій) [3, с. 135]. Тепер об'єктом уваги стає «чужа» пам'ять, яка стає «своєю», через колективне несвідоме відроджується в поезії та прозі. М. Кіяновська зізнається, що багатьох фактів, які були відтворені в поезіях, вона не знала, не переглядала архівні документи, але відчула весь людський біль, перебуваючи на місці трагедії, переглядаючи окремі людські історії. Тож у книзі «Бабин Яр. Голосами», за її зізнанням, дуже багато збігів і випадковостей, адже це було «зафіксовано підсвідомо» [1]. Тепер вона є «голосом» мертвих, носієм їхньої пам'яті, яка з «чужої» стала «своєю», виразником їхнього болю, який у сучасності нагадує про минулу трагедію та її жертв («я все ж таки це промовлю я все ж таки це прийму / сказавши і не сказавши неначе ввійду у море / <...> і я заривав нелюдськи та був прикусив язик / а зараз я це промовлю» [4, с. 41]). Тож лірична оповідь ведеться від імені тих, що пережили ці розстріли і голод, зраду і смерть, або передчували власну загибель і вже свідомо закарбовували в пам'яті найсуттєвіше, щоб воно застигло в часі, збереглося для майбутніх поколінь: «...біль / це місце в майбутньому / місце яке несеш із собою в майбутнє / діти його успадковують

ii діти дітей / я став біль / коли виповз з-під білих тіл / став сонце і місяць дідів і бабин / яр» [4, с. 24]. Цю свою місію ретранслятора їхніх голосів авторка пояснювала в інтерв'ю та на презентаціях збірки. І досить символічним є той факт, що після отримання Шевченківської премії поетеса захворіла і на довгий час сама втратила голос, а відтак, за її зізнанням, не мала змоги повноцінно донести до читачів свій задум, звернути увагу на трагічний досвід минулого та небезпеки теперішнього в Україні.

Тож, щоб голоси померлих не зникли в часі, а жахливі картини болю не стали сухою статистикою, М. Кіяновська відроджує «чужу» пам'ять, робить «переклад з мови мертвих на мову чужих» [5, с. 102]. О. Зарахович зауважує, що поетеса не просто розповідає історії, адже в момент написання творів вона ніби дійсно сама стає Ароном, Янхелем, Рахиллю та ін. («...а валізу на брук опускаю ім'я лиш несучу / я рахилля» [4, с. 11]). Ім'я – це все, що залишається жертвам. Причому у віршах М. Кіяновської всі імена написані з маленької літери, ніби вже стали загальними назвами, влилися у світ речей.

Авторка, як і її персонажі, стає колекціонером вражень і спогадів. Її оповіді – це радше замальовки, ніж повноцінні історії. Картини трагедії стають у творах поетеси зримими, відчутними, лякають безоднею страху і людського болю: «у бабинім яру земля хлюпоче / <...> від крові», «смерть зеленіє між вій», «перевернулася земля», «кожен з нас страшна суцільна рана» тощо. Пам'ять про близьких та щасливе минуле – єдине, що залишається жертвам цих подій. Ця пам'ять зберігається в дорогих серцю речах: рукоділля сестри, засушені квіти, щоденники, нотатники, шматочки полотна, в яке загортали новонароджену дитину, грамофон, барабан, улюблені черевики тощо. Найдорожчими є фотокартки рідних, де всі ще виглядають молодими й щасливими. Їх спляють, щоб не дісталися на поталу ворогові або ховають на горищі, подалі від сторонніх очей, бо, може, там «її (колекцію. – А.З., Л.К.) не пожбурять в сміття адже в тому вся суть / загибель помпеї спочатку лиш лава і м'ясо / гаряче людське а тепер це музей і скарби» [4, с. 63].

Один із ліричних героїв зауважує, що ця невдячна робота зі збирання колекції – це «сліди в майбутнє», «втривалення» пам'яті про них самих. Тож і поліфонія цих спогадів і свідчень, представлена у збірці, створює загальну картину трагедії в Бабиному Яру та своїм ліризмом проникає в кожного, хто читає ці поезії, торкається глибин людської душі. Життя, яке ліричні герої збірки вважають гріхом, адже вважають зрадою вижити, коли всі інші загинули, тепер наповнюється для них новим сенсом – свідчити про злочини проти людства, не давати їх забути:

<i>а тепер кажу вас один єврей</i>	
<i>написав «Голокост» після Голокосту</i>	<i>я</i>
<i>тільки зараз</i>	<i>можу про це сказати</i>
<i>тільки зараз можу про це сказати</i>	
<i><...></i>	
<i>тільки зараз можу про це сказати</i>	<i>бо</i>
<i>тільки зараз можу про це сказати</i>	
	<i>свідчу [4, с. 9].</i>

Отже, у книзі М. Кіяновської «Бабин Яр. Голосами» історичні події «оживлюються», розкриваючись у конкретних історіях і спогадах очевидців. «Чужа» пам'ять та «чужа» історія стають «своїми», частиною колективної пам'яті українців, перетворюються на трагедію не лише єврейського чи українського народу, а людства в цілому.

Список використаних джерел:

- [1] Маріанна Кіяновська, поетеса, лауреатка Шевченківської премії [розмову вела Л. Базів]. (09.03.2020). Укрінформ. Дата звернення: 24.01.2021. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2892000-marianna-kianovska-poetesa-laureatka-sevcenkivskoi-premii.html>.
 - [2] Шарова, Т. (2010) Категорія пам'яті в мемуарних творах Василя Бондаря. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди*. Серія: Літературознавство, 1(2), 134–140.
 - [3] Монолатій, І.(2019) Львів: від міста-перехрестя до міста-жертви. *Від Донецька до Перемишля. Як сучасна література "пам'ятає" українські міста* (с. 131–148). Івано-Франківськ : Лілея-НВ.
 - [4] Кіяновська, М. (2017) *Бабин Яр. Голосами*. К. : ДУХ І ЛІТЕРА.
 - [5] Зарахович, О. (2017) *Своя пам'ять*. Кіяновська, М. *Бабин Яр. Голосами* (с. 101–108). К. : ДУХ І ЛІТЕРА.
-